

Сезонов В.С.

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

Піддубна А.В.

Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗБИРАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Статтю присвячено дослідженню окремих проблемних питань правового регулювання документів як процесуальних джерел доказів за національним кримінальним процесуальним законодавством, правових і організаційних засад понятійного апарату та правозастосування процесуальних механізмів збирання, перевірки та оцінки документів як джерел доказів у кримінальному провадженні. Досліджено наукові погляди окремих вчених та представників наукових шкіл на визначення терміна «документ», на підставі яких автором запропоновано сутність розмежування поняття «документи як джерела доказів» від поняття «документи як речові докази», при цьому обґрунтовано вимоги, що має містити документ, щоб його можна було використовувати як джерело доказів у кримінальному провадженні; запропоновано авторське визначення поняття документа як процесуального джерела доказів. За результатами проведеного дослідження наукових позицій вчених та представників наукових шкіл і узагальнення правозастосовної практики надано авторську позицію щодо виявлених недоліків правового регулювання порядку збирання, перевірки та оцінки електронних документів як джерел доказів у частині їх належності до матеріальних носіїв інформації і надано авторську позицію щодо удосконалення розглянутого напрямку. Досліджуючи проблемні питання правового регулювання та правозастосовної практики використання способів збирання документів як джерел доказів у кримінальному провадженні, зокрема, їх витребування під час здійснення досудового розслідування слідчим, дізнавачем та прокурором від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових та фізичних осіб, автор обґрунтовує відсутність процесуального механізму такого витребування документів стороною обвинувачення. На підставі результатів дослідження автором запропоновано низку пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення окремих питань теорії кримінального процесу, правозастосовної діяльності та чинного кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: джерело доказів, доказування, обставини, документ, положення, законодавство, збирання доказів, витребування, кримінальне провадження, належність, допустимість, досудове розслідування, суд.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обґрунтовується наявністю прогалин у кримінальному процесуальному законодавстві з визначення і використання понятійного апарату щодо окремих видів документів як процесуальних джерел доказів і шляхів їх збирання, належного фіксування, перевірки та оцінки в кримінальному провадженні. У сучасному стані інтенсивного розвитку інноваційних комп'ютерних систем та телекомунікаційних мереж особливого значення набуває також напрям використання електронних документів як процесуальних джерел доказів. Зокрема, одним із проблемних питань у цьому напрямі є використання електронного документа

в частині його належності до конкретного матеріального носія інформації. Однак законодавчі положення та правозастосовна діяльність, які пов'язані з електронними доказами в кримінальному провадженні, не відповідають сучасності, що вимагає проведення окремих наукових досліджень і відповідних доповнень у кримінальне процесуальне законодавство.

Окремі засоби отримання документів нечітко врегульовані законодавством, що знижує ефективність проведення досудового розслідування та ставить під загрозу виконання завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України [1]. Так, є випадки, коли під час здій-

снення досудового розслідування в процесі витребування слідчим, дізнавачем та прокурором від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб необхідних документів його керівник або посадова особа відмовляє в наданні запитуваних документів, посилаючись на відсутність підстав або повноважень на їх витребування. У таких випадках передбачена процесуальна процедура звернення до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів та отримання відповідної ухвали суду, на що правоохоронцям потрібен значний проміжок часу, необхідний на проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та ін. У зв'язку з викладеним питання удосконалення процесуального порядку витребування документів як джерел доказів потребують подальшого розроблення пропозицій з удосконалення нормативного їх регламентування з урахуванням чинних положень кримінального процесуального законодавства України з вказаних питань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Увага науки кримінального процесу завжди була сконцентрована на питаннях удосконалення кримінального процесуального законодавства у сфері доказування. Вивченню та розробці вказаного напрямку були присвячені праці Р.С. Белкіна, Л.В. Вороніної, В.А. Галкова, Ю.М. Грошевого, В.А. Камишина, О.В. Капліної, А.М. Копьєвої, Н.О. Кузнецової, О.А. Леві, Ю.Н. Прокоф'єва, М.С. Строговича, С.А. Шейфера, О.Г. Шило, М.Є. Шумили, О.О. Юхна та інших вчених. Питанням про розмежування понять «документи-самостійні джерела доказів» і «документи-речові докази» займалися В.Д. Арсеньєв, М.М. Видря, В.Я. Дорохов, А.А. Єйсман, В.К. Лисиченко, Ю.К. Орлов, Р.Д. Рахунов, В.П. Резепов, Н.А. Селіванов, М.С. Строгович, В.Я. Чеканов, М.А. Чельцов та інші. Крім цього, питання щодо витребування документів від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових осіб, інших юридичних і фізичних осіб під час здійснення досудового розслідування окремо досліджували: С.В. Андрусенко, О.С. Божко, О.О. Бондаренко, Г.І. Глобенко, І.В. Гловюк, С.О. Ковальчук, М.А. Погорецький, В.В. Романюк, М.С. Руденко, І. В. Сліпченко, Т.Г. Фоміна, Р.П. Чича, М.Є. Шумило та інші. Однак правозастосовна діяльність чинного КПК України зумовила необхідність у подальших наукових дослідженнях інституту доказування, зокрема й питань

визначення дефініції документів як джерел доказів, що загалом має суттєве значення для забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблемних питань щодо понятійного апарату та правозастосування порядку збирання, фіксації, перевірки та оцінки документів як джерел доказів у кримінальному провадженні. Основними завданнями дослідження є подальший розвиток та вдосконалення теоретичних питань кримінального процесу та напрацювання пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з дослідженого напрямку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) стало безперечним свідченням продовження позитивного розвитку та удосконалення національного кримінального процесуального законодавства в напрямі наближення до загальновизнаних міжнародно-правових стандартів у галузі кримінальної юстиції, захисту прав і свобод людини [2, с. 81]. Важливе місце в кримінальному процесі займає такий його інститут, як доказування. Погоджуємось із думкою Т.М. Мирошниченко, що науковий інтерес дослідників у сфері кримінального процесуального доказування є не випадковим. Законодавче закріплення положенням ст. 2 КПК України такого завдання кримінального провадження як захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, у тому числі й від необгрунтованого обвинувачення, недопущення обмеження її прав і свобод, свідчать про формування нової концепції кримінального провадження як процесу охоронного типу, що потребує переосмислення результатів наукових розробок у сфері регулювання доказової діяльності [3, с. 182].

Відповідно до положень ч. 1 ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані в порядку, передбаченому КПК України, на підставі яких слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність або відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження і підлягають доказуванню. Одночасно доказами можуть бути не будь-які фактичні дані, а лише ті, які є належними, допустимими, достовірними та достатніми. Ч. 2 ст. 84 КПК України закріплено такі види процесуальних джерел доказів: показання, речові докази, документи та висновки експертів. Зокрема, джерело доказів

є передбачене КПК України джерело інформації, яке має доказове значення та використовується слідчим, прокурором і судом у процесі доказування [4, с. 26–31]. Однак комп'ютерні (цифрові) технології, які активно розвиваються, свідчать про те, що деякі матеріальні або нематеріальні об'єкти – це джерела інформації, які нині не підпадають під визначення положень чинного КПК України, а можуть стати доказами лише через деякий час, а обсяг, якість та різноманіття інформації, що отримується в процесі кримінального провадження за результатами дослідження інноваційних джерел доказів, може з часом змінитись або збільшитись залежно від розвитку комп'ютерних (цифрових) технологій та вдосконалення способів, методів і засобів їх дослідження.

Одним із видів процесуальних джерел доказів закон визначає документ. Термін «документ» походить від латинського слова *documentum* та має значення «взірець», «посвідчення», «доказ». А з точки зору етимологічного значення поняття «документ» філологами розглядається як: 1) діловий папір, що посвідчує певний юридичний факт, підтверджує право на що-небудь, слугує доказом будь-чого; 2) письмове свідчення, що офіційно підтверджує особу; 3) письмовий твір, грамота, рахунок і т. ін. як свідчення про щось історичне, важливе; 4) спеціальне значення – форматований паперовий носій даних, що його заповнюють автоматично або вручну [5, с. 314]. Юридичне тлумачення досліджуваного поняття ширше, тому що на першому плані стоять ознаки, що характеризують саме його призначення, тобто розуміють матеріально фіксоване, відображене повідомлення людини про юридично значимі факти. Відповідно до статті Закону України «Про інформацію», документ – це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання в часі та просторі [6].

За визначенням В. Дем'янчука, немає підстав для використання іншого, відмінного від зазначеного в Законі України «Про інформацію» поняття «документ» для визначення відповідного самостійного джерела доказів з урахуванням того, що в них мають бути викладені або засвідчені обставини, які мають значення для розслідування та вирішення кримінальної справи [7], що ми підтримуємо. Відповідно до положень ч. 2 ст. 84 та ч. 1 ст. 99 КПК України під документом як одним із процесуальних джерел доказів розуміється спеціально створений із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових зна-

ків, звуку, зображення тощо відомості, що можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Крім того, згідно з ч. 1 ст. 98 КПК України документи можуть бути речовими доказами, якщо вони були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, якщо документи були об'єктом кримінально протиправних дій, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Розмежовуючи поняття «документів як джерел доказів» і «документів як речових доказів», необхідно виокремити та зазначити окремі їх критерії. Зокрема, *документ як речовий доказ* є не замінним через те, що зміни, що сталися з ним, пов'язані з подією кримінального правопорушення, оскільки сліди, що відобразились в документі, є унікальними та існують в однині; важливим є не лише зміст документа, але й зовнішній вигляд, місце, час його виявлення тощо; доказове значення також має матеріальна основа, на якій він зафіксований, зокрема дотримання правил виготовлення і засвідчення, встановлена форма, індивідуальні ознаки його автора; *документ як джерело доказів* є замінним, тому що він спеціально створений та може бути скопійований або продубльований із подальшим процесуальним оформленням, що не зменшує його доказового значення; важливим є зміст документа, форма має допоміжне значення; крім матеріальної основи, на якій він зафіксований, із дотриманням правил виготовлення і засвідчення, встановленої форми та індивідуальних характеристик і повноважень його автора.

За визначенням О.М. Бандурки, Є.М. Блажівського, Є.П. Бурдоля та інших, джерелом доказу документа є його автор. Правове положення джерела доказів у цьому випадку визначається компетенцією автора документа, яка обмежується межами його функцій. Документи можуть мати офіційний характер, якщо вони виходять від державних органів, організацій, авторами документів можуть бути і громадяни, коли ними надаються угоди, розписки та інші акти, пов'язані з реалізацією прав і обов'язків [8, с. 295]. У кримінальному провадженні документи як джерела доказів використовуються тільки за умови дотримання вимог кримінального процесуального закону та їх належності і допустимості. Належність документа як самостійного доказу, згідно зі

ст. 85 КПК України, полягає в тому, що він містить докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, та інших обставин, що мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Тобто належність документа як ознака доказу – це його здатність встановлювати наявність чи відсутність обставин, які є предметом доказування та мають значення для прийняття єдиного правильного рішення кримінального провадження. Норма щодо допустимості доказів, теж визначена процесуальним законодавством та охоплює два принципових положення: отримання документа як джерела доказів у порядку, встановленому ст. 86 КПК України, та заборона на використання недопустимого доказу під час прийняття процесуального рішення, посилення судом у процесі ухвалення судового рішення. Тобто допустимість документа як джерела доказів означає законність його отримання належним суб'єктом кримінального провадження, а саме: слідчим, дізнавачем, прокурором, а використовується слідчим суддею, судом, суддею, стороною, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; документ має бути отриманий у належному процесуальному порядку, з джерела та у спосіб, передбачений законодавством. Недопустимий документ, як джерело доказів, відповідно до ч. 2 ст. 86 та ч. 1 ст. 87 КПК України, не може бути використаний для прийняття процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд під час ухвалення судового рішення, якщо документ отриманий внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також будь-які інші документи, в яких міститься інформація, здобута внаслідок істотного порушення прав, свобод та законних інтересів людини.

За результатами дослідження процесуальних положень щодо належності та допустимості доказів можна дійти висновку, що джерелом доказів є лише той документ, який відповідає таким вимогам: містить відомості про фактичні обставини, що мають значення для кримінального провадження; є дані про те, яким чином документ потрапив до матеріалів кримінального провадження; дотримані вимоги щодо необхідних реквізитів в офіційному документі. Якщо долучений до матері-

алів провадження або наданий суду особою, яка бере участь у кримінальному провадженні, для ознайомлення документ викликає сумнів у його достовірності, то згідно з ч. 3 ст. 358 КПК України усі учасники судового провадження мають право просити суд вилучити його з числа доказів і вирішувати справу на підставі інших доказів або призначити відповідну експертизу цього документа. Не всі документи можуть бути визнані як докази та бути залученими до матеріалів кримінального провадження, навіть якщо вони все ж таки використовуються стороною обвинувачення в судовому провадженні, це не значить, що вони будуть оцінені судом як належні та допустимі докази. Документ як джерело доказів кримінального провадження має відповідати вимогам достовірності та достатності, зокрема, достовірність документу полягає у правильному та адекватному відображенні обставин об'єктивної реальності, а достатність документа як джерела доказів означає наявність такої сукупності доказів, що встановлюють всі передбачені законом обставини кримінального правопорушення на такому рівні, який є необхідним для прийняття єдиного правильного рішення. Водночас положеннями ч.ч. 3, 6 ст. 99 КПК України законодавець зобов'язує сторони кримінального провадження (потерпілого та представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження) надавати суду оригінал документа, тобто сам документ та/або відображення електронного документа, надає вказаним особам право надавати витяги, копії, узагальнення документів, які незручно повністю досліджувати в суді, та зобов'язує надати документи в повному обсязі на вимогу суду. Водночас дублювати документів (документ, виготовлений у такий самий спосіб, як і його оригінал), копії інформації з автоматизованих, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем, виготовлені тільки слідчим, дізнавачем, прокурором із залученням спеціаліста, згідно з ч. 4 ст. 99 КПК України, визнаються судом як оригінал документа. Водночас, відповідно до ч. 5 ст. 99 КПК України для підтвердження змісту документа можуть бути визнані допустимими й інші відомості, якщо: 1) оригінал документа втрачений або знищений, крім випадків, якщо він втрачений або знищений із вини потерпілого або сторони, яка його надає; 2) оригінал документа не може бути отриманий за допомогою доступних правових процедур; 3) оригінал документа знаходиться у володінні однієї зі сторін кримінального провадження, а вона не надає його на запит іншої сторони. Своєю чергою до доку-

ментів як джерел доказів, згідно з ч. 2 ст. 99 КПК України, за умови наявності в них відомостей, передбачених ч. 1 цієї ж статті, можуть належати: 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації, зокрема електронні (згідно з Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням СБУ щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України від 20.10.2011 р. № 12-рп/2011, такий вид документів створюється державними органами та посадовими особами, уповноваженими на здійснення оперативно-розшукової діяльності); 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами (згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України); порядок прийняття до розгляду, виконання або відмова в задоволенні запитів, зберігання, передання та вручення документів тощо, які регламентуються положеннями ст. 549, ч. 5 ст. 548, ч. 1 ст. 555, ч. 3 ст. 560, ст. 564, ч. 4-6 ст. 588 КПК України; 3) складені в порядку, передбаченому КПК України, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 4) висновки ревізій та акти перевірок. За способом фіксації відомостей документи можуть бути: письмові, графічні, фотодокументи, кінодокументи, відеозаписи, звукозаписи [9, с. 184–190].

Таким чином, варто зазначити, що в кримінальному провадженні найбільш поширені документи як джерела доказів мають письмову форму. Це найпоширеніший спосіб фіксації інформації та відомостей, що викладаються та сприймаються без технічних пристроїв як службовою особою і учасниками кримінального провадження, так і іншою особою. Однак документи можуть містити відомості, зафіксовані не тільки в письмовому, а й в іншому вигляді. Так, в процесі дослідження встановлено, що у правозастосовній діяльності широко використовується електронна форма документів, яка застосовується під час здійснення різних злочинів із використанням комп'ютерів, систем і мереж та ін. Окремі правові положення щодо електронних джерел доказової інформації нині закріплені в кримінальному процесі. Зокрема, використання електронних документів як процесуальних джерел доказів передбачено чинним законодавством, однак рівень правового регулювання та ступінь наукової розробленості проблем, пов'язаних із виявленням, фіксацією, перевіркою і оцінкою електронних доказів у кримінальному

процесі, не відповідає вимогам практики. Поділяємо наукову позицію А.В. Коваленка, але, на нашу думку, потребує перегляду положення, яке закріплене в ч. 1 ст. 99 КПК України щодо належності електронного документа до відповідного конкретного матеріального носія інформації. За такого підходу, документом у процесуальному значенні має вважатися не окремий електронний файл, який містить відомості, що мають значення для кримінального провадження, а фізичний носій електронної інформації, який містить згаданий файл. До того ж, сучасні матеріальні носії електронної інформації здатні містити безліч файлів різного формату, об'єму та розміру одночасно і лише деякі з них можуть стосуватися відповідного кримінального провадження. Через згадане положення також виникають прикладні труднощі в разі необхідності вилучити інформацію з віддалених носіїв інформації, доступ до яких потребує технічних навиків та матеріально-технічного забезпечення, що нині є недоліком у розробці відповідних методик розслідування з цього напрямку. Названі проблемні питання є лише одиничними прикладами перешкод, з якими стикаються правоохоронці під час роботи з електронними документами (інформацією, слідами, відображеннями та ін.) у кримінальному провадженні [10], що ми підтримуємо, але до вказаного вважаємо за доцільне додати, що беззаперечно, надалі, з огляду на науково-технічний прогрес, будуть з'являтися не лише нові джерела електронної доказової інформації, а й абсолютно нові категорії доказів, які необхідно буде досліджувати, класифікувати, систематизувати, законодавчо закріплювати та запроваджувати в законодавчу і правозастосовну діяльність.

Доказування в кримінальному провадженні, відповідно до ч. 2 ст. 91 КПК України, полягає у збиранні, належній фіксації, перевірці та оцінці доказів із метою встановлення обставин, що мають значення для конкретного кримінального провадження. Згідно зі ст. 93 КПК України збирання документів як джерел доказів під час кримінального провадження здійснюється шляхом: проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; подання за власною ініціативою учасниками провадження, а також будь-якими іншими фізичними та юридичними особами; одержання на території

іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження; проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок є двома самостійними способами збирання процесуальних доказів, відмінність яких полягає в повноваженнях таких суб'єктів щодо здійснення зазначених заходів, зокрема саме в їх ініціативі та наполегливості. Слід зазначити, що витребування здійснюється за ініціативою слідчого, дізнавача, прокурора та суду, а отримання можливе й за ініціативою інших суб'єктів шляхом добровільного надсилання, надання або вручення відповідних матеріалів. Своєю чергою прийняти надані матеріали, які можуть бути доказами, є правом слідчого, дізнавача, прокурора та суду. Крім цього, вчені висловлюють різні наукові позиції з приводу тлумачення поняття «витребування». Поряд із теоретичними існує низка проблемних питань, пов'язаних із *«процесуальним порядком витребування»* від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок у зв'язку з відсутністю його законодавчого закріплення. Водночас варто звернути увагу на дисбаланс повноважень між сторонами обвинувачення та захисту під час реалізації зазначеного способу збирання доказів. Так, за дослідженням національного законодавства встановлено, що захисник як адвокат із метою витребування та отримання речей, документів, відомостей та інформації, що мають значення для кримінального провадження (згідно зі ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [11]), направляє адвокатський запит до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, керівників підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, які зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів із дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, тощо. Крім того, відмова в наданні інформації на такий запит, несвочасне або неповне надання інформації, надання недостовірної інформації тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом. Аналогічного процесуального регулювання механізму витребу-

вання слідчим, дізнавачем або прокурором немає. Тому під час здійснення досудового розслідування в результаті витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб необхідних документів мають місце факти, коли керівник або посадова особа відмовляє в наданні запитуваних документів, посилаючись на відсутність підстав або повноважень на витребування документів без дотримання процедури звернення до слідчого судді із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів та отримання відповідної ухвали суду.

Загалом витребування документів як спосіб збирання доказів стороною обвинувачення має універсальний характер і, на відміну від слідчих дій, позбавлене примусу та може застосовуватись на всіх стадіях кримінального провадження. Однак низький рівень правосвідомості та правової культури окремих фізичних і посадових осіб, які допускають ігнорування звернень і запитів та відсутність законодавчих положень про порядок, підстави, форму та зміст вимоги слідчих органів досудового розслідування, дізнання та прокуратури щодо витребування документів, порядку, строків та відповідальності за невиконання вказаних запитів органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами та іншими фізичними особами, є причиною виникнення недоліків у порядку реалізації наданих повноважень та гарантій їх виконання. Є певні наукові позиції щодо визначення поняття «витребування». Так, В.В. Вапнярчук вважає, що цей термін узагальнює різноманітні форми вимагання та відповідає сутності досліджуваного способу збирання доказів, оскільки доказова інформація суб'єктом доказування формується (збирається) саме в результаті її витребування, а не висунення вимог щодо вчинення певних дій [12, с. 104–107]. Згідно з науковою позицією О.В. Капліної, витребування – це звернення з вимогою про добровільне надання речей, документів, відомостей, які мають значення для кримінального провадження [13]. Низка інших вчених (О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль, А.В. Портнов, В.П. Пшонка та В.Я. Тацій) зазначають, що витребування – це комплекс процесуальних дій, який полягає у пред'явленні вимог сторонами кримінального провадження до посадових осіб і громадян про надання письмових документів чи предметів; виконання вимог адресатами; прийняття об'єктів та фіксація цієї дії [14, с. 280–281].

Процесуальний механізм оформлення і фіксації витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок має значення для кримінального провадження та визнання їх належними доказами. Так, у процесі їх отримання згідно зі ст.ст. 103–105 та 108 КПК України формою фіксації кримінального провадження стороною обвинувачення під час досудового розслідування є протокол (про отримання речей, документів), а судового розгляду – журнал судового засідання. Відповідно до ст. 110 КПК України всі рішення органів досудового розслідування, дізнання та прокурора є процесуальними рішеннями, які приймаються у формі постанови. Зазначена постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, дізнавач, прокурор визнає це необхідним. Крім того, положеннями КПК України передбачено, що органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установ та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого (ч. 5 ст. 40 КПК України) та дізнавача (ч. 4 ст. 40-1 КПК України). Тому, враховуючи законодавчо закріплені вимоги та обов'язковість виконання процесуальних рішень із цих питань, ми вважаємо, що витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок має бути оформлено у формі постанови, яка, згідно з положеннями ч. 7 ст. 110 КПК України є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, з метою дотримання прав, свобод чи інтересів, яких вона стосується. Таким чином, беручи участь у дискусії з порушеного питання, ми пропонуємо авторське визначення «витребування»: ним є письмовий запит учасників кримінального провадження та суду з вимогою про надання речей, документів, відомостей та інформації, що мають значення для кримінального провадження.

Висновки. Дослідження правових і організаційних засад щодо проблемних питань понятійного апарату та правозастосування порядку збирання, перевірки та оцінки документів як джерел доказів у кримінальному провадженні дає підстави стверджувати, що документом як одним із процесуальних джерел доказів є спеціально ство-

рений із метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуків, зображення тощо відомості, який може бути використаний як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження та мають значення для нього, який відповідає вимогам належності, допустимості, достовірності та достатності. Електронним документом у процесуальному значенні ми пропонуємо вважати не окремий електронний файл, що містить відомості, що мають значення для кримінального провадження, а й фізичний носій електронної інформації, який містить такий файл. З метою усунення недоліків та неузгодженостей порядку витребування слідчим, дізнавачем та прокурором від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб необхідних документів як джерел доказів пропонуємо вдосконалити національне кримінальне процесуальне законодавство з дослідженого напрямку, а саме доповнити частину 2 ст. 93 КПК України текстом такої редакції: «Сторона обвинувачення здійснює витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок шляхом надсилання постанови, яка має відповідати вимогам, передбаченим ст. 110 КПК України. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службові та фізичні особи, яким надіслано постанову слідчого, дізнавача, прокурора про витребування речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів із дня отримання постанови надати слідчому, дізнавачу, прокурору витребувані речі, відомості, інформацію, документи та копії документів, крім відомостей з обмеженим доступом і документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом. Строк розгляду постанови про витребування речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок може бути продовжено до десяти робочих днів, якщо витребування стосується надання значного обсягу інформації або потребує збору та перевірки інформації серед значної кількості даних, про що слідчого, дізнавача, прокурора письмово повідомляють не пізніше п'яти робочих днів із дня отримання відповідної постанови, з обґрунтуванням причин такого продовження. У процесі

отримання речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок слідчий, дізнавач, прокурор складає відповідний протокол. Невиконання постанови про витребування речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок

є підставою для звернення сторони обвинувачення з клопотанням про застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження».

Водночас порушені проблемні питання не є остаточними та підлягають окремому дослідженню або науковому вивченню.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 18 вересня К82 2020 р. Харків : Право, 2020. 428 с.
2. Удалова Л. Кримінальний процесуальний кодекс України – новий етап у розвитку теорії та практики здійснення кримінального провадження. *Право України*. 2013. № 11. С. 80–87.
3. Мирошниченко Т.М. Окремі аспекти правового регулювання оцінки доказів у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2014. Том 2. С. 181–185. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/27963/1/%D0%9E%D0%99.pdf> (дата звернення 17.12.2020).
4. Бондаренко О.О. та ін. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій. Харків : ХНУВС. 2018. С. 26-31.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 слів / Уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=1&S21REF=10&S21FMT=online> (дата звернення 24.12.2020)
6. Закон України «Про інформацію». Документ 2657-XII, чинний. Редакція від 16.07.2020, підстава – 692-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення 18.12.2020).
7. Дем'янчук В. Застосування поняття «документ» у кримінальному процесі. *Правова інформатика*. 2008. № 2(18). URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/08dvdkr.pdf> (дата звернення: 17.12.2020).
8. Бандурка О.М., Блажівський Є.М., Бурдоль Є.П. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України: наук.-практ. коментар. Т. 1 / за заг. ред. Тація В.Я. та ін. Харків : Право, 2012. 768 с.
9. Слободзян А. Документ як джерело доказів у кримінальному провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 184–190. URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2014/184-slobodzan.pdf> (дата звернення: 18.12.2020).
10. Коваленко А.В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип. 4 (84).
11. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Документ 5076-VI, чинний, поточна редакція – Редакція від 03.07.2020, підстава – 720-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 28.12.2020).
12. Вапнярчук В.В. Щодо витребування та отримання як способів збирання доказів. *Актуальні питання теорії та практики застосування сучасного вітчизняного та міжнародного права* : Міжнародна науково-практична конференція. Київ, 12–13 червня 2015 року. Центр правових наукових досліджень. 2015. 124 с.
13. Капліна О.В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження за КПК України. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матер. Всеукр. Наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, 27 листопада 2013 р. МОН України, Одеса : Нац. Ун-т «Одеська юридична академія», 2013. С. 223–229.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : У 2 т. / В.Я. Тацій, О.М. Бандурка, А.В. Портнов, В.П. Пшонка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.

Sezonov V.S., Pidlybna A.V. PROBLEMATIC ISSUES OF COLLECTION AND USE OF DOCUMENTS AS SOURCES OF EVIDENCE IN CRIMINAL PROCEEDINGS

The article is devoted to the study of some problematic issues of legal regulation of documents as procedural sources of evidence under national criminal procedure law, legal and organizational principles of the conceptual apparatus and law enforcement of procedural mechanisms for collecting, verifying and evaluating documents as sources of evidence in criminal proceedings. The scientific views of some scientists and representatives of scientific schools on the definition of the term “document” are studied, on the basis of which the author proposes the essence of distinguishing the concept of “documents as sources of evidence” from the concept of “documents as physical evidence”, it as a source of evidence in criminal proceedings; the author's definition of the concept of a document as a procedural source of evidence is proposed. According to the results of the study of scientific positions of scientists and representatives of scientific schools and generalization of law enforcement practice, the author's position on the identified shortcomings of legal regulation of collection, verification and evaluation of electronic documents as sources of evidence in terms of their belonging to material media and provided the author's position on improving. Examining the problematic issues of legal regulation and law enforcement practice of using methods of collecting documents as sources of evidence in criminal proceedings, in particular, their demand during the pre-trial investigation by investigators, investigators and prosecutors from public authorities, local governments, enterprises, institutions and organizations, officials and individuals, the author substantiated the absence of a procedural mechanism for such demand of documents by the prosecution. Based on the results of the study, the author proposed a number of proposals and recommendations for improving certain issues of the theory of criminal procedure, law enforcement and current criminal procedure legislation.

Key words: source of evidence, proof, circumstances, document, regulations, legislation, collection of evidence, demand, criminal proceedings, belonging, admissibility, pre-trial investigation, court.